

III
Nazwiska

Rodzina Kowalskich

Basia Kowalska

Adam Kowalski

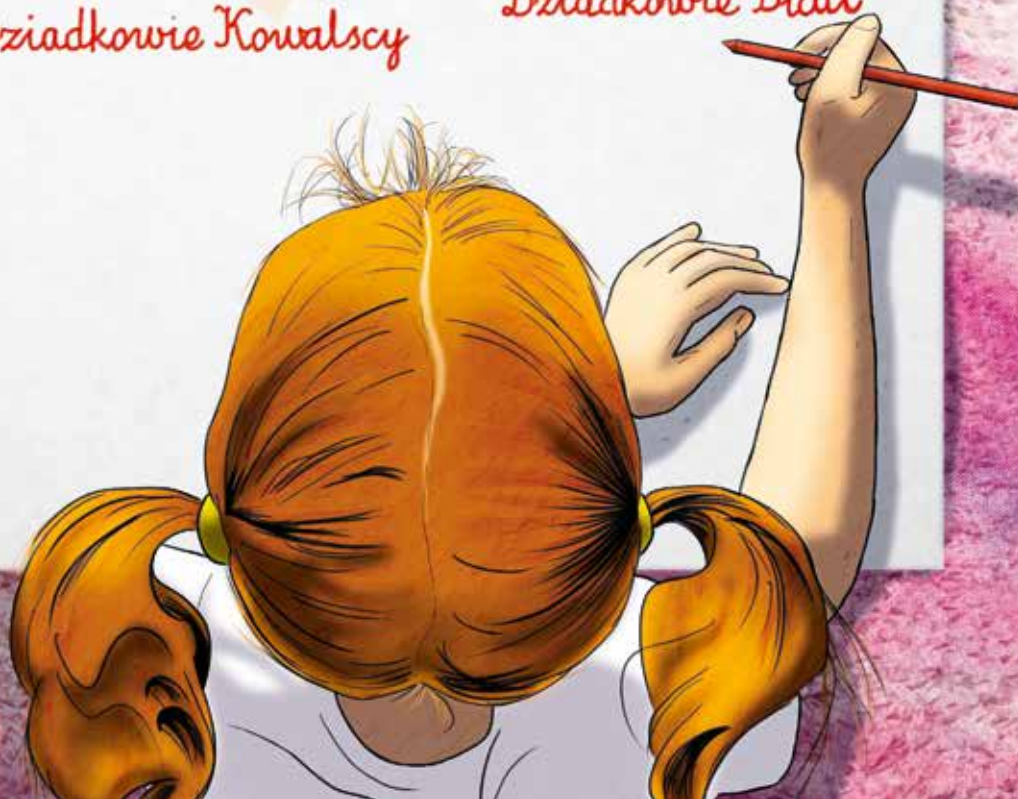
Bogustawa Biata-Kowalska

Dziadkowie Kowalscy

Dziadkowie Biali

1. Proszę przeczytać tekst, a następnie zaznaczyć:
P – gdy zdanie jest prawdziwe,
F – gdy jest fałszywe.

Nazwiska Polaków

Nazwisko jest specyficzną nazwą rodziny, do której należy człowiek. Systemy i sposoby tworzenia nazwisk są odmienne w różnych kulturach, ale łączy je jedno – nazwisko razem z imieniem (albo imionami) pozwala na identyfikację człowieka. Oczywiście, dziś już nie oznacza to, że każdy, kto posiada swoje imię i nazwisko, nigdy nie spotka drugiego człowieka, który będzie nosić takie samo. Współczesne systemy identyfikacji są już dużo dokładniejsze.

Polska tradycja mówi, że dziecko otrzymuje nazwisko po ojcu. Również żona przybiera nazwisko męża w dniu ślubu. Nie jest to jednak regułą. Zdarza się, że dzieci otrzymują nazwiska swoich mam, a żony nie zmieniają nazwiska po ślubie lub dodają nazwisko swojego męża jako drugie. Związane jest to z tym, że wiele kobiet w Polsce jest aktywnych zawodowo i ich nazwiska są już rozpoznawalne.

Nazwiska pochodzą często od przezwisk, które otrzymywały osoby w swoim otoczeniu. Przewiska te przechodziły później na dzieci i tak zyskiwały funkcję nazwiska. Wiele nazwisk w Polsce pochodzi więc od nazw zawodów (np. *Rzeźnik*), cech wyglądu (np. *Mały*) albo miejsc zamieszkania czy pochodzenia (np. *Mazur*, *Poznański*).

Historia tworzenia się nazwisk Polaków jest skomplikowana. Jednym z najważniejszych etapów ich powstawania był okres stabilizacji nazwiska na ziemiach polskich. Trwał od XVIII aż do XX wieku. Regulacje w oparciu o kodeks Napoleona wprowadzono w Księstwie Warszawskim, które istniało w latach 1807–1815. W czasach zaborów, gdy Polski nie było na mapie Europy, na podzielonych ziemiach Rzeczypospolitej obowiązywało prawo austriackie, pruskie i rosyjskie. Pod koniec XVIII i na początku XIX wieku stopniowo wprowadzano obowiązek noszenia nazwisk i zakaz zmieniania ich formy. Po I wojnie światowej, gdy Polska odzyskała niepodległość, formalna regulacja nazwisk przypadła na lata 1926–1928.

Dziś nazwiska Polaków należą do kilku różnych kategorii. Mogą pochodzić od imienia ojca (wtedy mówimy o nazwisku patronimicznym) – np. *Jędrzejczyk*, *Adamowicz*. Mogą też pochodzić od nazw miejscowości (nazwiska odmiejscowe) – np. *Ciążyński*; albo być takie same jak jej

Z kim i dokąd?

nazwa – np. *Poznań* – lub nazwa mieszkańca regionu – np. *Krakowiak*, *Mazur*. Czasem są tworzone od nazw roślin, zwierząt czy przedmiotów albo innych wyrazów pospolitych (są to nazwiska odapelatywne) – np. *Sowa*, *Poniedziałek*, *Lato*. Część nazwisk jest równa imionom – np. *Marek*, a jeszcze inne są nazwiskami obcymi w niezmienionej lub spolszczonej formie – np. *Schmidt*, *Pospiszil*.

TABELA ODPOWIEDZI		P	F
0	Nazwisko to nazwa jakiejś rodziny.	X	
1	Każde dziecko dostaje nazwisko swojego ojca.		
2	Każda kobieta przyjmuje nazwisko męża.		
3	Wiele nazwisk było kiedyś przezwiskami.		
4	Historia polskich nazwisk jest prosta.		
5	W XIX wieku Polacy nie mieli spójnego regulowania nazwisk.		
6	Nazwiska Polaków mogą pochodzić od imion przodków.		
7	Nazwiska nigdy nie mają tej samej formy co imię.		

2. Proszę uważnie słuchać tekstu czytanego przez lektora i wykonywać zadanie zgodnie z podanym przykładem.

Uwaga! Tekst zostanie odczytany dwa razy.

[Wyszukaj też w YouTube: *Z kim i dokąd – Nazwiska Polaków*]

Proszę zaznaczyć właściwe odpowiedzi.

Przykład:

2.0. Ten tekst mówi o

- historii Polski.
- nazwiskach w Polsce.**
- nazwiskach i imionach.

- 2.1.** Na identyfikację członka rodziny tradycyjnie pozwala
- imię ojca i nazwisko.
 - nazwisko.
 - nazwisko i imię (lub imiona).
- 2.2.** Dziecko w Polsce zawsze dostaje nazwisko
- po matce.
 - po ojcu.
 - nie ma stałej reguły.
- 2.3.** Kobiety w Polsce
- często realizują się również w pracy.
 - nie są aktywne zawodowo.
 - nie dbają o rozpoznawalność.
- 2.4.** Ostatnia regulacja nazwisk Polaków była w
- XVIII wieku.
 - XIX wieku.
 - XX wieku.
- 2.5.** Nazwisko patronimiczne
- pochodzi od imienia ojca.
 - pochodzi od nazwy miejscowości.
 - pochodzi od wyrazu pospolitego.

UWAGA! Wymów to dobrze!

W języku polskim ortograficzne litery *q* i *ę* nie zawsze są wymawiane jako jedna głoska (jeden dźwięk). Przed *t*, *d*, *c*, *dz* wymawiane są jak *on* (zamiast *q*) i *en* (zamiast *ę*) – np. w nazwisku *Jędrzejczyk* [czyt. jędrzejczyk].

- 3.** Proszę starannie wymówić frazy.
Proszę zwrócić szczególną uwagę na wyróżniony fragment:

- *Niekiedy osoby z trudnymi nazwiskami chętnie je zmieniają.*
- *Kończąc osiemnaście lat, obywatel może starać się o zmianę nazwiska.*
- *Świętowanie uroczystości rodzinnych jest okazją do spotkań po latach.*
- *Błędy w zapisie nazwiska są dla Polaków nieprzyjemnym doświadczeniem.*
- *Nikt nie jest obojętny na przekręcanie swojego nazwiska.*
- *Współczesna elektronika pozwala unikać błędów ortograficznych.*
- *Nazwy niektórych amerykańskich okrętów to nazwiska wybitnych obywateli.*

Z kim i dokąd?

- Czytając nieznaną nazwisko, każdy musi zachować ostrożność.
- Nie mogą popełnić błędu, zapisując czyjeś nazwisko.
- Jędrzej po prostu nie lubi swojego nazwiska.

WARTO WIEDZIEĆ!

W Polsce jest ponad **290 tysięcy** nazwisk! Pięć najczęstszych nazwisk (dane z rządowego rejestru PESEL na rok 2019) to:

Nowak – to nazwisko nosi 204 912 osób;

Kowalska/Kowalski – 138 612 Polaków;

Wiśniewska/Wiśniewski – 110 375 osób;

Wójcik – 99 464 Polaków;

Kowalczyk – 97 928 mieszkańców Polski.

4. Fleksja (odmiana nazwisk). Proszę przeczytać przykłady i na tej podstawie napisać formy nazwisk w odpowiednim przypadku.

4.1. Nazwiska żeńskie zakończone na -a typu *Słoboda* odmieniają się jak rzeczowniki zakończone na -a (np. *figura*).

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	figura	Słoboda	Zagłoba	Zgółka	Kula
D.	figury	Słobody			
C.	figurze	Słobodzie			
B.	figurę	Słobodę			
N.	figurą	Słobodą			
Ms.	figurze	Słobodzie			
W.	figuro	Słobodo			

UWAGA! ZAPAMIĘTAJ!

Według tego schematu odmieniają się również nazwiska kobiet, które są zakończone na **-ówna, -anka, -yna/-ina**.

4.2. Nazwiska żeńskie zakończone na *-cka, -ska, -dzka, -na* oraz *-owa* typu *Szyborska* odmieniają się jak przymiotniki (np. *zielona*).

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	zielona	Szyborska	Sawicka	Konieczna	Kulawiakowa
D.	zielonej	Szyborskiej			
C.	zielonej	Szyborskiej			
B.	zieloną	Szyborską			
N.	zieloną	Szyborską			
Ms.	zielonej	Szyborskiej			
W.	zielona	Szyborska			

UWAGA! ZAPAMIĘTAJ!

Jeśli nazwisko żeńskie (polskie lub obce) ma taką samą postać jak nazwisko męskie i kończy się na spółgłoskę (np. *Nowak*) lub samogłoskę *-i, -y, -o, -e* (np. *Linde*), najczęściej pozostaje nieodmienne. W nazwiskach podwójnych (np. *Kula-Kowalska*) każdy człon odmienia się według własnych reguł (np. Ms. *Kuli-Kowalskiej*).

4.3. Nazwiska męskie zakończone na spółgłoskę typu *Makłowicz* odmieniają się jak rzeczowniki męskoosobowe (np. *miecznik, pracownik, student*).

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	miecznik	Makłowicz	Kulig	Biedroń	Marcisz
D.	miecznika	Makłowicza			
C.	miecznikowi	Makłowiczowi			
B.	miecznika	Makłowicza			
N.	miecznikiem	Makłowiczem			
Ms.	mieczniku	Makłowiczu			
W.	mieczniku	Makłowiczu			

Z kim i dokąd?

4.4. Nazwiska męskie zakończone na *-a* typu *Kieca* odmieniają się jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego (np. *piłka*, *siostra*).

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	piłka	Zgótka	Januszka	Mika	Ziejka
D.	piłki	Zgótki			
C.	piłce	Zgótcie			
B.	piłkę	Zgótkę			
N.	piłką	Zgótką			
Ms.	piłce	Zgótcie			
W.	piłko	Zgótko			

4.5. Nazwiska męskie zakończone na *-o* typu *Dyzio* (głoska miękka przed *-o*) odmieniają się według deklinacji męskiej (jak *dziadunio*), natomiast nazwiska typu *Fredro* (głoska twarda przed *-o*) odmieniają się odpowiednio według wzoru żeńskiego (jak *siostra*). Nazwiska obce typu *Valentino* odmieniają się według wzoru *student*.

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	Lato	Otto	Podsiadło	Kisio	Valentino
D.	Laty				
C.	Lacie				
B.	Latę				
N.	Latą				
Ms.	Lacie				
W.	Lato				

- 4.6.** Nazwiska męskie zakończone na samogłoski *-i* (typu *Rossi*), *-e* (typu *Linke*) oraz *-y* (typu *Konieczny*) odmieniają się odpowiednio według wzorów *szybki, nowe* (UWAGA – w N. i Ms. końcówka *-em*) i *ładny*.

Proszę uzupełnić tabelę:

M.	Linke	Batory	Wodecki	Nowakowski	Linde
D.	Linkego				
C.	Linkemu				
B.	Linkego				
N.	Linkem				
Ms.	Linkem				
W.	Linke				

UWAGA! ZAPAMIĘTAJ!

Istnieje niewielka grupa nazwisk męskich, których nie odmienia się w języku polskim – są to nazwiska obce zakończone na **akcentowane -o** (np. *Hugo*) oraz nazwiska typu *Dubois, Antonescu*.

- 5. Fleksja (odmiana nazwisk).** Proszę przeczytać przykłady i na tej podstawie napisać formy nazwisk w odpowiednim przypadku.

W liczbie mnogiej (nazwiska małżeństw i braci) końcówkę *-owie* (i odmianę rzeczownikową) otrzymują nazwiska zakończone na spółgłoskę lub samogłoskę *-a, -e, -o* – np. *Graczyk*.

Proszę uzupełnić tabelę.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
(pan) Graczyk	(państwo/bracia) Graczykowie
Mika	
Zgótko	
Nowak	

Z kim i dokąd?

6. **Fleksja (deklinacja).** Proszę przeczytać przykłady i na tej podstawie napisać formy nazwisk w odpowiednim przypadku.

W liczbie mnogiej odmianę przymiotnikową i końcówkę **-scy, -ccy, -dzcy** mają nazwiska zakończone na **-ski, -cki, -dzki** (np. Nowakowski – Nowakowscy). Końcówkę **-owie** mają nazwiska obce zakończone na **-i** (np. Rossi), a nazwiska polskie zakończone na **-y** oraz **-owy** mają w licznie mnogiej końcówkę przymiotnikową (np. Czerwony, Stołowy – Czerwoni, Stołowi).

Proszę uzupełnić tabelę.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
(pan) Nowakowski	(państwo/bracia) Nowakowscy
(pan) Rossi	(państwo/bracia) Rossowie
(pan) Biały	(państwo/bracia) Biali
(pan) Czarny	
(pan) Hucki	
(pan) Boni	
(pan) Sudzki	

WARTO WIEDZIEĆ!

Dawniej często można było spotkać nazwiska żeńskie z końcówkami **-owa** (np. Nowakowa – czyli żona Nowaka), **-ina** lub **-yna** (np. Zgótczyna – czyli żona Zgótki), **-ówna** (np. Kowalczykówna – czyli córka Kowalczyka) oraz **-anka** (np. Zgótczanka – córka Zgótki). Ten model tworzenia nazwisk żeńskich w komunikacji oficjalnej i nieoficjalnej praktycznie wyszedł z użycia, co można wiązać z procesami emancypacji kobiet.

7. Proszę wykorzystać informacje o odmianie imion i nazwisk w języku polskim oraz

- napisać, kogo dziś nie ma na zajęciach.
- napisać, komu zdarza się spóźniać na zajęcia.
- napisać, kogo Pani/Pan widzi przed sobą na zajęciach.
- napisać, z kim Pani/Pan lubi chodzić na obiad.
- napisać, o kim Pani/Pan opowiada przyjaciółom.

